bz.5000.0

.A8
2013.01.17

සූත්‍ර හා විනය පිටකයන්හි පැනෙන ජනප්‍රිය පූජා චාරිත්‍ර ධර්ම පිළිබඳ විචාර පූර්වක අධ්‍යයනයක්

දර්ශනපති
අඹන්පොළ සීලරතන හිමි

06 JAN 2012
viva was held.

Libary - USJP
203048

ශාන්ති විහාරය
නුවර පාර
කැලණිය
ලි. ප. අංකː GS/Ph.D/BP/3723/09

දර්ශනසූරි උපාධි පරීක්ෂණය සඳහා

ශ්‍රී ජයවර්ධනපුර විශ්වවිද්‍යාලයේ පාලි හා බෞද්ධ අධ්‍යයන අංශයට

ඉදිරිපත් කෙරෙන නිබන්ධය යි.

2011

203048

පටුන

අපේක්ෂකයාගේ ප්‍රකාශය හා

උපදේශකවරුන්ගේ සහතිකය ii

සමර්පණය vii

උපකාරානුස්මෘති viii

හැඳින්වීම x

නිබන්ධ සාරාංශය xvii

1 පරිච්ඡේදය

සාහිත්‍යයික මූලාශ්‍රය විමර්ශනය 1

2 පරිච්ඡේදය

ආගම හා පුද-පූජා විධි 19

2. 1. ආගම හැඳින්වීම

2. 2. ආගම, ඇදහිලි-විශ්වාස හා පුද-පූජා විධි

2. 3. ආගම්වල එන ඇදහිලි හා පූජා විධි
අතර ඇති සමානකම් හා අසමානකම්

2. 4. ආගම හා අභිචාර

2. 5. බුදු දහම හා පුද-පූජා විධි

2. 6. ආගම හා පුද-පූජා මගින් මානව සමාජයට
ඉටු කෙරෙන කාර්යභාරය

3 පරිච්ඡේදය

සූත්‍ර හා විනය පිටකයන්හි පැනෙන අන්‍ය සාමයික ඇදහිලි,
පූජා චාරිත්‍ර විධි හා ඒවා පිළිබඳ බෞද්ධ විචාරය,
සංශෝධන හා නව අර්ථකථන 46

3. 1. හැඳින්වීම

3. 2. 1. වෛදික දේව සංකල්පය

3. 2. 2. වෛදික දේව සංකල්පය
බුදුන් වහන්සේගේ විවේචනයට ලක්වූ අයුරු

3. 2. 2. 1. ශක්‍ර දේවේන්ද්‍රයා

3. 2. 2. 2. මහා බ්‍රහ්මයා

3. 2. 2. 3. යම රජු

3. 2. 2. 4. මාර සංකල්පය

3. 3. බෞද්ධ දේව ලෝක සංකල්පය

3. 4. 1. බ්‍රාහ්මණ යාගය හා ඒ පිළිබඳ
බුදුන් වහන්සේගේ විවේචන හා සංශෝධන

3. 4. 2. බ්‍රාහ්මණ උදක ශුද්ධිය හා ඒ පිළිබඳ
බෞද්ධ විවේචන හා සංශෝධන

3. 4. 3. බ්‍රාහ්මණ ශ්‍රාද්ධය හෙවත් පිතෘ පූජාව,
ඒ පිළිබඳ බෞද්ධ විවේචන හා සංශෝධන

3. 5. බ්‍රාහ්මණ රක්ෂණ මන්ත්‍ර හා බෞද්ධ පරිත්ත

3. 6. බ්‍රාහ්මණ ආගමික සදිසා වන්දනාව හා
බෞද්ධ සදිසා වන්දනාව

4 පරිච්ඡේදය

පැවිදි සංස්ථාව සහ තදනුබද්ධ පූජා චාරිත්‍ර ධර්ම 97

4. 1. විෂයානුබද්ධ පසුබිම

4. 2. බෞද්ධ ප්‍රව්‍රජ්‍යාවේ ආරම්භය හා විකාශය

4. 2. 1. පබ්බජ්ජාව

4. 3. බෞද්ධ භික්ෂු සමාජයේ සමූහවාසය ආරම්භවීම, වර්ධනයවීම
සහ එහි වත්-පිළිවෙත් හා පූජා චාරිත්‍ර පහළවීම

4. 3. 1. වස්සාවාස

4. 3. 2. උපසම්පදාව

4. 3. 3. පවාරණ උත්සවය

4. 3. 4. කඨින චීවර පූජා උත්සවය

4. 4. උපොසථ චාරිත්‍රය හා පාතිමොක්ඛුද්දේසය

5 පරිච්ඡේදය

ගෘහස්ථ සංස්ථාව ආශ්‍රිතව පහළ වූ පූජා චාරිත්‍ර 146

5. 1. හැඳින්වීම

5. 2. දානය

5. 2. 1. දානයේ ප්‍රභේද

5. 2. 2. දානයේ ඇති විශිෂ්ටත්වය

5. 2. 3. දන් දීමේ ක්‍රමය

5. 2. 4. දානය පූජා විධියක් ලෙස හැඩ ගැසුණු අයුරු

5. 3. සීල හැඳින්වීම

5. 3. 1. ගිහියන්ගේ උපෝසථ සීල සමාදානය

5. 3. 2. සීලයේ ආනිශංස

5. 4. භාවනාව

5. 5. ගෘහස්ථ බෞද්ධයාට බුදු දහමේ
නිර්දේශිත වන්දනා ක්‍රම

5. 5. 1. චෛතිය වන්දනා

5. 5. 2. බෝධි පූජාව

5. 5. 3. බෝධියට කළ වත්-පිළිවෙත්

6 පරිච්ඡේදය

ජනප්‍රිය බුදු දහමේ පූජා විධීන්ගේ වර්ධනය හා විකාශය 190

6. 1. හැඳින්වීම

6. 2. ත්‍රිවිධ චෛත්‍ය වන්දනාව

6. 3. චෛතිය හා තදාශ්‍රිත පූජා චාරිත්‍ර

6. 3. 1. මහාථූපයේ මංගල ශිලා ප්‍රතිෂ්ඨාපන උත්සවය

6. 3. 2. මහාථූපයේ සර්වඥ ධාතු නිධානෝත්සවය

6. 3. 4. චෛතිය හා සම්බන්ධ පුෂ්ප පූජා

6. 3. 5. චෛතිය හා සම්බන්ධ ගිරිභණ්ඩ පූජා උත්සවය

6. 4. පාරිභෝගික චෛතිය පූජාව සහ එහි විකාශය

6. 4. 1. බෝධි පූජාව වටා එක්වූ අභිචාර විශ්වාස හා චාරිත්‍ර

6. 5 උද්දේසික චෛතිය පූජාව හා තදාශ්‍රිත ඇදහිලි විශ්වාස

6. 5. 1. බුදුපිළිම හා තදාශ්‍රිත බුද්ධපූජා හා උත්සව

6. 5. 2. නේත්‍ර ප්‍රතිෂ්ඨාපන මංගල්‍යය

6. 5. 3. බුදුපිළිම නෑවීමේ මංගල්‍යය (නානුමුර මංගල්‍යය)

7 පරිච්ඡේදය

බෞද්ධ පූජා චාරිත්‍රවල ආචාර විද්‍යාත්මක හා

මනෝ විද්‍යාත්මක පසුබිම 221

නිගමනය 257

සංකේත නිරූපණ සහිත ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ නාමාවලිය 261

සූචිය 273

නිබන්ධ සාරාංශය

මෙම නිබන්ධයෙහි හැඳින්වීම පිළිබඳ කොටසින්, සමස්ත පර්යේෂණයේ අරමුණු, විෂය ක්ෂේත්‍රය, ක්‍රමවේදය, අධ්‍යයනයේ වැදගත්කම යන කරුණු පිළිබඳව සාකච්ඡා කෙරේ. සාහිත්‍යයික මූලාශ්‍රය පිළිබඳ කොටසේ දී මෙම නිබන්ධය සම්පාදනය කිරීමේ දී, උපයෝගි කර ගන්නා ලද ප්‍රාථමික හා ද්විතීයික මූලාශ්‍රය පිළිබඳ කරුණු සාකච්ඡා කෙරේ.

මෙම නිබන්ධයේ පළමු වැනි පරිච්ඡේදය අප නම් කළේ, 'සාහිත්‍යයික මූලාශ්‍රය විමර්ශනය' යනුවෙනි. මෙහි දී අපගේ අධ්‍යයනයට අදාළ මුලාශ්‍රය වර්ග, ප්‍රාථමික මූලාශ්‍රය හා ද්විතීයික මූලාශ්‍රය යනුවෙන් ප්‍රධාන කොටස් දෙකකට බෙදා දක්වා ඇත. මෙහි ප්‍රාථමික මුලාශ්‍රය ලෙස හඳුන්වන ලද්දේ, ත්‍රිපිටකයේ සූත්‍ර පිටකයට හා විනය පිටකයට අයත් ග්‍රන්ථයන් ය. මේ මූලාශ්‍රය වර්ග දෙක අතරින් වඩාත් ප්‍රමුඛ මූලාශ්‍රය වන්නේ, ප්‍රාථමික මූලාශ්‍රය වර්ගය යි. මෙම මුලාශ්‍රය වර්ගය අපගේ අධ්‍යයනයට ඉවහල් වන ආකාරය මෙම පරිච්ඡේදය ආරම්භයේ දී ම පැහැදිලි කර දී ඇත. මෙම අධ්‍යයනයට ඉවහල් කොට ගත් ද්විතීයික මූලාශ්‍රය ලෙස සැලකෙන්නේ, අට්ඨකථා, කෝෂ ග්‍රන්ථ, ශාස්ත්‍රීය ලිපිලේඛන ආදිය යි. මේවා අතුරින් අපට ඉතා වැදගත් වන ද්විතීයික මූලාශ්‍රය වන්නේ, අට්ඨකථාවන් ය. මේවා පශ්චාත්කාලීන බුදු දහමෙහි පූජා චාරිත්‍ර විධි වර්ධනය වූ ආකාරය විමසා බැලීමට ඉවහල් වන අයුරු පැහැදිලි කර ඇත. බුදු සමයෙහි හැඩගැසුණු පුද-පූජාවල විකාශය වටහා ගැනීමට කෝෂ ග්‍රන්ථ හා ශාස්ත්‍රීය ලිපි ලේඛන අපේ අධ්‍යයනයට ඉවහල් වන ආකාරය ද මෙහි දී පැහැදිලි කර ඇත.

මෙම නිබන්ධයේ, දෙ වැනි පරිච්ඡේදය අප වෙන් කෙළේ, 'ආගම හා පූජා විධි' වෙනුවෙනි. සමස්ත පර්යේෂණයට ආමුඛයක් ලෙස දැක්විය හැකි මෙම පරිච්ඡේදයේ දී ආගම නමැති ප්‍රපඤ්චයත්, එහි අනිවාර්ය අංගයක් වූ පුද-පූජා චාරිත්‍ර ධර්ම ආදියත් පිළිබඳ මූලික වශයෙන් ම විමසා බැලේ. ආගම නමැති ප්‍රපංචය පූජා විධි සමග අත්‍යන්තයෙන් බැඳී සිටින්නක් බව අපි මෙහි දී පැහැදිලි කළෙමු. පූජා විධි සංකල්පය හැම ආගමක ම අනිවාර්ය අංගයක් බවට පත් ව ඇති ආකාරයත්, පූජා විධි සංකල්පය පිළිබඳ බෞද්ධ ආකල්පයත්, සමස්තයක් වශයෙන් ගෙන විමසා බැලීමට මෙහි ලා උත්සාහ කළෙමු.

මෙහි තෙ වැනි පරිච්ඡේදය සූත්‍ර පිටකයෙහි පැනෙන 'අන්‍ය සාමයික ඇදහිලි, පූජා චාරිත්‍ර විධි හා ඒවා පිළිබඳ බෞද්ධ විචාරය, සංශෝධන හා නව්‍යතම අර්ථකථන' යනුවෙන් නම් කොට ඇත. වෛදික හා බ්‍රාහ්මණ ආගමික දේව සංකල්පය, යාග-හෝම, අග්නි පූජා, ශ්‍රාද්ධ, පිතෘ පූජා ආදී පූජා චාරිත්‍ර විධි පිළිබඳව හා ඒවා සම්බන්ධයෙන් බුදු දහම දැක්වූ ප්‍රතික්‍රියා, ප්‍රතිශෝධන, සංශෝධන හා නව අර්ථකථන ආදිය මෙහි දී පුළුල් ලෙස සාකච්ඡාවට භාජනය කරන ලදි.

සිව් වැනි පරිච්ඡේදය 'පැවිදි සංස්ථාව හා තදනුබද්ධ පූජා චාරිත්‍ර ධර්ම' පිළිබඳ සූත්‍ර හා විනය පිටකාගත කරුණු අධ්‍යයනය කරන්නකි. මෙහි දී ලෞකික ජීවිතය අත් හැර ගෘහස්ථ බන්ධනවලින් මිදී, කසාවත් හැඳ, පැවිදි බිමට පත් ව, ලෞකික ආසාවන්ගෙන් දූරස්ථ ව, බ්‍රහ්මචාරී ජීවිතය තුළින් නිවන් පසක් කර ගැනීමට සිත් යොමු කළ භික්ෂූන්, මුල් කාලයේ දී සාමූහික වත්-පිළිවෙත් හා පූජා චාරිත්‍රයන්ගෙන් ඈත් ව සිටි ආකාරය මුලින් ම විමසීමට ලක් කරනු ලැබ ඇත. ඉන් අනතුරුව 'ආරාම' කේන්ද්‍ර කොට ගත් සංකීර්ණ සංවිධාන ක්‍රමයකට භික්ෂූන් වහන්සේලා ප්‍රවිෂ්ට වූ ආකාරයත්, එහි ප්‍රතිඵලයක් ලෙස පබ්බජ්ජා, උපසම්පදා, උපෝසථ, පාතිමොක්ඛ දෙසනා, පවාරණ කඨින ආදී විවිධ-විචිත්‍ර ප්‍රපංච රැසක් ප්‍රභවය වූ ආකාරයත්, තදායත්ත පූජා-චාරිත්‍ර ධර්ම රාශියක් කරළියට පිවිසි ආකාරයත් පිළිබඳ විචාරාත්මක හා තුලනාත්මක විමර්ශනයක් සිදු කෙරේ.

පස් වැනි පරිච්ඡේදය 'ගෘහස්ථ සංස්ථාව ආශ්‍රිත ව පහළ වූ වත් පිළිවෙත් හා පූජා චාරිත්‍ර' යනුවෙන් නම් කර ඇත. බ්‍රහ්මචාරී ජීවිතයක් ගත කරන භික්ෂූන්ට මෙන්, සංකීර්ණ වූ ජීවිතයක් ගත කරන කාමභෝගී ගිහි ජනතාවට බෞද්ධ විමුක්ති මාර්ගයට අදාළ පිළිවෙත් සමුදාය සපුරා ලීම තරමක් දුෂ්කර කාර්යයක් වන හෙයින් ඔවුන්ගේ ලෞකික අපේක්ෂා සමෘද්ධියට ගැලපෙන පරිදි, සරල ප්‍රතිපදා මාර්ගයක් නිර්දේශ කළ ආකාරය මෙහි දී සලකා බැලේ. බෞද්ධ චින්තාගත සංසාර - කර්ම - පුනර්භව - නිර්වාණ යනාදි සංකල්ප හා සබැඳි 'ආනුපුබ්බී කථා' නමින් ප්‍රකට දේශනා ක්‍රමය ඍජු ලෙස ම ගිහි අනුගාමිකයන්ගේ අපේක්ෂා සමෘද්ධිය විෂයෙහි උපයුක්ත වන ආකාරය මෙහි දී විශේෂයෙන් විග්‍රහ කෙරේ. ඒ හැරත් ගිහි ශ්‍රාවක-ශ්‍රාවිකාවනට පින් රැස්කිරීම සඳහා දාන පූජා, චෛතිය පූජා, ධාතු පූජා, කඨින පූජා, බෝධි පූජා ආදී පූජා විධි රැසක් ප්‍රභව වූ ආකාරයත්, එකී පූජා විධීහු ගිහි බෞද්ධ ප්‍රතිපදාවේ අනිවාර්ය අංගයක් බවට පත්වූ ආකාරයත් විමර්ශනය කිරීම මෙම පරිච්ඡේදයේ මුඛ්‍යතම අරමුණ වේ.

සය වැනි පරිච්ඡේදය 'ජනප්‍රිය බුදු දහමේ පූජා විධීන්ගේ වර්ධනය හා විකාශය' යනුවෙන් නම් කොට ඇත. මෙම පරිච්ඡේදයේ දී අප අවධානය යොමු කළේ, මුල් බුදු සමයෙහි හැඩ ගැසී සැකසුණු පුද-පූජා විධි, පශ්චාත්කාලීන ජනප්‍රිය බුදු දහමෙහි දී ගිහි බෞද්ධ ජනතාවගේ පුණ්‍ය චේතනා වඩන සංකල්ප වශයෙන් අනුක්‍රමයෙන් වර්ධනය වී ඇති ආකාරය පිළිබඳව විමසා බැලීමට ය. ත්‍රිවිධ චෛත්‍ය වන්දනාව පදනම් කොට ගෙන පශ්චාත්කාලීන ජනප්‍රිය බුදු දහමෙහි පුද-පූජා විධීන්ගේ වර්ධනය සිදුවී ඇති ආකාරය පිළිබඳව මෙහි දී පුළුල් ලෙස සාකච්ඡාවට භාජනය කොට ඇත. පුද-පූජා විධීන් ආදිතම යුගයේ පටන් ම බුදු සමයෙහි අත්‍යවශ්‍ය අංගයක් වශයෙන් විවිධ ස්වරූපවලින් විකාශයට පත් වූ ආකාරය මෙහි දී සාකච්ඡා කර ඇත. පුද-පූජා විධි, බුදුරදුන් විසින් දේශනා කරන ලද ප්‍රතිපදා මාර්ගයට සපුරා බාහිර වූ අංගයක් වුවත්, ඒවා මගින් එකී ප්‍රතිපදා මාර්ගයට පුද්ගලයා යොමු කිරීමේ පසුබිම සැකසෙන බව ද, විචිත්‍ර පූජා විධි පුද්ගලයාගේ අධ්‍යාත්මයේ පිරිපුන් බව සාක්ෂාත් කර ගැනීම සඳහා ඉවහල් වන බව ද සාකච්ඡා කර ඇත.

සත් වැනි පරිච්ඡේදය 'බෞද්ධ පූජා විධිවල ඇති ආචාර විද්‍යාත්මක හා මනෝ විද්‍යාත්මක පදනම' යනුවෙන් නම් කොට ඇත. මෙහි දී අප විසින් සිදු කරන ලද්දේ, ආචාර විද්‍යාව හා මනෝ විද්‍යාව පිළිබඳව සැකෙවින් හඳුන්වා දීමට උත්සාහ කිරීම හා බෞද්ධ පුද-පූජා විධිවල ආචාර විද්‍යාත්මක හා මනෝ විද්‍යාත්මක වටිනාකම් පිළිබඳ ප්‍රමාණවත් විවරණයක් ඉදිරිපත් කිරීම ය. බුදු සමයේ හැඩ ගැසී ඇති පූජා විධීන්හි, ආචාර විද්‍යාත්මක හා මනෝ විද්‍යාත්මක අගය විමසා බැලීමක් ද සිදු කරන ලදි. සෙසු ආගම්වලින් නිර්දේශිත පූජා විධි සහ බෞද්ධ පූජා විධි පිළිබඳ තුලනාත්මක විමර්ශනයක් ද මෙහි දී සිදු කෙරේ. බුදු දහම ආගමක් වශයෙන් පොදු ජනතාව අතර පැතිර යන විට කාලීන සමාජ අවශ්‍යතා සපුරා ලීම පිණිස එහි පුද-පූජා විධි පහළ වූ අයුරු මෙහි ලා වැඩිදුරටත් සාකච්ඡා කෙරේ.

සමස්ත පර්යේෂණයේ ප්‍රතිඵල විග්‍රහ කෙරෙන මෙම විමර්ශනයේ දී, සූත්‍ර හා විනය පිටකයන්හි පැනෙන පූජා චාරිත්‍ර විධීන්හි අනන්‍යසාධාරණ ලක්ෂණ විමර්ශනය කෙරෙන අතර, බෞද්ධ පූජා චාරිත්‍රයන්හි සදාචාර මනෝවිද්‍යාත්මක හා සමාජයීය අගය ප්‍රකට කෙරේ. එමගින් ගිහි-පැවිදි උභය පක්ෂයේ ම අධ්‍යාත්මික සංවර්ධනය සහ සාධුහිත සමාජ ජීවිතය සුරක්ෂිත කරලීමට ලැබෙන පිටුවහල විමසා බැලේ.